

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

IRITA SAUKĀNE

Skolēnu runas kultūras attīstīšana

Materiāls izstrādāts

ESF Darbības programmas 2007. - 2013.gadam „Cilvēkresursi un nodarbinātība”
prioritātes 1.2. „Izglītība un prasmes”
pasākuma 1.2.1. „Profesionālās izglītības un vispārējo prasmju attīstība”
aktivitātes 1.2.1.2. „Vispārējo zināšanu un prasmju uzlabošana”
apakšaktivitātes 1.2.1.1.2. „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu
kompetences paaugstināšana”

**Latvijas Universitātes realizētā projekta
„Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu
kompetences paaugstināšana”**

(Vienošanās Nr.2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003,
LU reģistrācijas Nr.ESS2009/88) īstenošanai.

Rīga 2010 – 2011

4. Runas kultūras jēdziens

Runas kultūra tiek atzīta par indivīda un sabiedrības vispārējās kultūras sastāvdaļu. Pievērsīsimies runai tās kultūras aspektā.

Runa tāpat ir gan process, t.i., teksta radīšana (un arī tā fiksēšana rakstu formā), gan arī procesa rezultāts – noteikts teksts. Te jāpatur prātā, ka teksts ir kā jēdzieniski saistītu izteikumu kopums, tā arī atsevišķs izteikums, piem., *Paldies. Nu?* [VPJV 392: 173].

Runa, no vienas puses, vienmēr ir atbilde uz kādu stimulu (ārēju vai iekšēju), un, no otras puses, tā pati izraisa atbildes reakciju – verbālu vai neverbālu, kas izpaužas vai nu kā klusēšana, vai arī kā noteikta rīcība. Runas kultūra ietver visus šos komponentus. Runā, skatot to runas kultūras aspektā, pievērs uzmanību un vērtē

- runas mērķi un tā sasniegšanai izmantotos līdzekļus,
- runu kā procesu (runas uzvedību),
- runu kā rezultātu (teksts).

Ar runu informē, izsaka jūtas un emocijas, ietekmē. Analizējot runas kultūru, ir būtiski, lai mērķis, paņēmieni un līdzekļi tā sasniegšanai, pats runas process un rezonanse, ko tā izraisa, atbilstu sabiedrībā pieņemtajām ētiskajām, komunikatīvajām, estētiskajām normām.

Ētisko normu ievērošana tiek vērtēta skalā pieklājīgi/nepieklājīgi, labi/slikti, komunikatīvo – efektīvi/neefektīvi, veiksmīgi/neveiksmīgi. Par komunikatīvajām normām Ā. Zaiceva norāda, ka „praktiski tās pastāv nefiksētā veidā un ir saistītas ar cilvēka vispārējo kultūru, ar etiķeti; tās sakņojas bērna dzīves pieredzē, ko viņš pārmanto no vecākiem noteiktās sociālās situācijās, tās meklējamas folklorā kā tautas pedagogijas atziņas” [Zaiceva 2000: 267]. Pēc būtības komunikatīvās normas regulē pašu saziņas procesu, ir cieši saistītas ar ētiskajām normām.

Filozofiskā vispārinājumā tas atklāts latviešu tautasdziesmās:

Visi man labi bija,

Kad es pati laba biju,

Visi man naidinieki,

Kad es naida cēlāja viņa.

Es nesmēju nabagam,
Ne nabaga bērniņam;
Es nebiju sav' mūžiņu
Ar rociņu apraudzījis.

Nestaigāju neceliņu,
Nepieder staigājot;
Nerunāju nevalodu,
Nepieder runājot.

Tā staigāju dūņu purvu,
Ka kājiņas neapmirka;
Tā dzīvoju svešumā,
Ka naidiņa nesacēlu.

Runas kultūra nav sasniedzama bez valodas normu (pareizi/nepareizi) un runas normu (loģiski/neloģiski, precīzi/neprecīzi, izteiksmīgi/neizteiksmīgi u.c.) ievērošanas [Ippoļitova i dr. 2007: 91 –92, 103].

Runas kultūras pazīmes: runas pareizība, runas skaidrība (runa ir viegli uztverama, nav pārprotama, tā ir saistīta ar domas skaidrību), precizitāte, valodas tīrība, runas koncentrētība, lakoniskums (Geikina 2003: 59 – 61).

Runas mērķi ne vienmēr ir skaidri, tieši izteikti. Tie var būt arī slēpti, tikai nojaušami, ja cilvēks vēlas kaut ko noslēpt vai izlikties, ja melo, negrib sniegt atklātu atbildi. Plašāk to analizē D. Nītiņa rakstā „Valodas pragmatiskā funkcija”. Nozīmīgs ir valodas uzdevums būt par domu izteikšanas līdzekli, taču reizēm cilvēki, gluži pretēji, vēlas domas slēpt, neizteikt, izmantojot noteiktus līdzekļus, piem.: *Tas viss ir ļoti interesanti, - nenoklausījies līdz galam, N. sacīja. Viņa tonis izteica drīzāk pretējo, nekā pauda vārdi* (R. Ezera) [Nītiņa 2001: 56]. Cits piemērs. *Pat savu braucamo nebija paņēmis līdz* [teikts par vienu no stāstā pieminētajiem zēniem] . „*Kur tavs ritenis?*” *Ints bija noprasījis. „Salūza,” draugs nomurmināja, griezdams skatienu sānis* [Žuravska 1997: 99]. (Pasnītrojumi mani – I.S.).

Runas kultūra ir saistīta ar prasmi izmantot un mācēt noteikt kā tieši izteiktos, tā arī slēptos runas mērķus.

Tādējādi runas kultūra galvenokārt izpaužas:

- runas mērķa izvirzīšanā – saistībā ar runas situāciju un vispārpieņemtām ētikas normām,
- mērķa sasniegšanai lietoto verbālo un neverbālo līdzekļu izvēlē,
- reakcijā uz saziņas partnera teikto [Ипполитова и др. 2007: 91 – 98, 103].